

Liisa Heinämäki

Varhaisen tuen vahvistaminen

varhaiskasvatuksessa

VarTu –hankekuvaus 2004 - 2005

KUVAILULEHTI

Julkaisija Sosiaali- ja terveysministeriö		Julkaisun päivämäärä 28.4.2006	
Tekijät (toimielimestä: toimielimen nimi, puheenjohtaja, sihteeri) Liisa Heinämäki		Julkaisun laji Selvitys	
		Toimeksiantaja Sosiaali- ja terveysministeriö	
		HARE-numero ja toimielimen asettamispäivä 1.1.2004	
Julkaisun nimi Varhaisen tuen vahvistaminen varhaiskasvatuksessa. VarTu-hankekuvaus 2004 - 2005			
Tiivistelmä Osana Sosiaali- ja terveysministeriön sosiaalialan kehittämishanketta Stakes kehitti varhaisen tuen ja vanhempien osallistumisen työkäytänteitä varhaiskasvatuksessa. Tehtävää toteuttamaan asetettiin vuoksi 2004 - 2005 varhaisen tuen VarTu-hanke. VarTu-hanke kokosi, kehitti ja mallinsi varhaiskasvatuksen työkäytäntöjä varhaisen tuen ja vanhempien osallistamisen suuntaan. Kehittäminen kohdennettiin työyhteisön kehittämiseen siten, että vahvistettiin yhteisön perusosaamista ja yleistä tietoutta lapsen tuen tarpeista ja tukemisen tavoista. Varhaista tukea tarkasteltiin sekä päivittäisen toiminnan, varhaiskasvatuksen pedagogisen johtamisen että palvelujärjestelmän toimivuuden kautta. VarTu-hanke työsti työkäytänteiden kehittämisteemoja (16 kpl) ohjatun keskustelun rungoiksi johdantoinen ja dokumentointineen. Tämä kehittämistapa tukee yhteisön omaa kehittämisprosessia ja ohjaa yhteisöä soveltamaan varhaisen tuen ajattelua, edellytyksiä ja mahdollisuuksia omaan työyhteisöön. Näin löydetään omat kehittämistarpeet ja päästään tunnistamaan niihin tarvittavat kehittämistoimet. Kehittämisteemat koottiin julkaisuksi Varhaista tukea lapselle - työvälineenä kehittämisvalikko (Heinämäki 2005, Stakes: Oppaita 62). Kehittämisvalikossa on lyhyt johdanto VarTu-hankkeen aikana muotoutuneesta varhaisen tuen ajattelusta ja käsitteellistämisestä. Itse kehittämisteemat esitetään valikkona, josta kukin yhteisö voi poimia itselleen ajankohtaiset ja tarpeelliset. Kehittämisvalikkona koottiin, kokeiltiin ja työstettiin laajassa yhteistyössä. Keskeisimpiä kumppaneita olivat sosiaalialan osaamiskeskusten varhaiskasvatusvastaavat, alueellisten kehittämishankkeiden verkosto sekä hankkeelle nimetyt pilottialueet- ja hankkeet. Lisäksi yhteistyötä tehtiin monien yksittäisten toimijoiden ja henkilöstöryhmien kanssa. Hankkeen aikana korostuivat varhaiskasvatushenkilöstön kokemukset erityisen ja tavallisen välimaastoon sijoittuvan varhaisen tuen tarkastelun ajankohtaisuudesta ja tarpeellisuudesta sekä päivittäisten työkäytäntöjen kehittämisen tarve. Varhaisen tuen näkeminen osana perustehtävän määrittelyä ja vahvistamista sekä ennaltaehkäisevien työkäytäntöjen kehittämistä nousi myös hankkeessa sisällöllisesti hyvin merkittäväksi määrittelyksi.			
Asiasanat: Erityiskasvatus, varhainen tuki, varhainen puuttuminen, lapset, lasten päivähoito, varhaiskasvatus			
Muut tiedot www.stm.fi			
Sarjan nimi ja numero Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2006:26		ISSN 1236-2115	ISBN 952-00-2041-1 (nid.) 952-00-2042-X (PDF)
Kokonaissivumäärä 25	Kieli Suomi	Hinta 10,80 €	Luottamuksellisuus Julkinen
Jakaja Helsingin Yliopistopaino PL 4 (Vuorikatu 3 A) 00014 HELSINGIN YLIOPISTO Fax (09) 7010 2374, puh. (09) 70102363 books@yliopistopaino.fi www.yliopistopaino.fi/kirjamyynti		Kustantaja Sosiaali- ja terveysministeriö	

PRESENTATIONSBLAD

Utgivare Social- och hälsovårdsministeriet		Utgivningsdatum 28.4.2006	
Författare (Uppgifter om organet: namn, ordförande, sekreterare) Liisa Heinämäki		Typ av publikation Rapport	
		Uppdragsgivare Social- och hälsovårdsministeriet	
		Projektnummer och datum för tillsättandet av organet 1.1.2004	
Publikationens titel Att stärka tidigt stöd i småbarnsfostran. VarTu-projektbeskrivning 2004 – 2005. (Varhaisen tuen vahvistaminen varhaiskasvatuksessa. VarTu-hankekuvaus 2004 - 2005)			
Referat Inom ramen för social- och hälsovårdsministeriets utvecklingsprogram för det sociala området utvecklade Stakes arbetsrutiner för tidigt stöd och föräldrars delaktighet inom småbarnsfostran. Projektet för tidigt stöd, dvs. VarTu, skapades i detta syfte och genomfördes 2004–2005. I VarTu-projektet samlades, utvecklades och utarbetades modeller för arbetsrutiner när det gäller tidigt stöd och föräldrars delaktighet inom småbarnsfostran. I utvecklingsarbetet fokuserade man på arbetsenheten för att förbättra de grundläggande kunskaperna i enheten liksom de allmänna kunskaperna om barnets behov av stöd och om sätten att stöda. Man behandlade tidigt stöd ur olika perspektiv: daglig verksamhet, pedagogisk ledning i småbarnsfostran samt servicesystemets funktion. I VarTu-projektet tog man fram 16 stycken teman för utveckling av arbetsrutiner. Dessa teman fungerar som ramar för styrd diskussion och omfattar både introduktion och dokumentation. Utvecklingssättet stöder utvecklingsprocessen i arbetsenheten och leder till att man i arbetsenheten börjar ta hänsyn till tidigt stöd i sina tänkesätt och tillvarata förutsättningar och möjligheter till tidigt stöd. På detta sätt hittar man de egna utvecklingsbehoven och ser vilka utvecklingsåtgärder dessa kräver. Utvecklingstemanen har sammanställts i publikationen Varhaista tukea lapselle – työväliseenä kehittämisvalikko (Tidigt stöd för barn – som hjälpmedel en utvecklingsmeny) (Heinämäki 2005, Stakes: Handböcker 62). Utvecklingsmenyn omfattar en kort introduktion i de tänkesätt och de begrepp som under VarTu-projektet utvecklats inom tidigt stöd. Utvecklingstemanen presenteras i form av en meny, ur vilken varje arbetsenhet själv kan välja de som är aktuella och nödvändiga. Utvecklingsmenyn har sammanställts, prövats och bearbetas genom ett omfattande samarbete. De närmaste samarbetsparterna var de ansvariga personerna vid kompetenscentrumen inom det sociala området, nätverket av regionala utvecklingsprojekt samt de pilotområden och pilotprojekt som utsetts för projektet. Dessutom samarbetade man med många enskilda aktörer och personalgrupper. Under projektet framhövdes de erfarenheter som personalen inom småbarnsfostran hade av hur aktuellt och nödvändigt det är att ta itu med tidigt stöd, som ligger någonstans mitt emellan särskilt och vanligt. Dessutom framhövdes behovet av att utveckla de dagliga arbetsrutinerna. Det att tidigt stöd ses som en del av att fastslå och stärka den grundläggande uppgiften samt av att förebyggande arbetsrutiner utvecklas blev i projektet innehållsmässigt en mycket viktig definition.			
Nyckelord Specialpedagogik, tidigt stöd, tidig intervention, barn, barndagvård, småbarnsfostran			
Övriga uppgifter www.stm.fi/svenska			
Seriens namn och nummer Social- och hälsovårdsministeriets rapporter 2006:26		ISSN 1236-2115	ISBN 952-00-2041-1 (inh.) 952-00-2042-X (PDF)
Sidoantal 25	Språk Finska	Pris 10,80 €	Sekretessgrad Offentlig
Försäljning Helsingfors Universitetsförlaget PB 4 (Berggatan 3 A) FI-00014 HELSINGFORS UNIVERSITET Tfn (09) 70102363, books@yliopistopaino.fi www.yliopistopaino.fi/kirjamyynti		Förlag Social- och hälsovårdsministeriet	

DOCUMENTATION PAGE

Publisher Ministry of Social Affairs and Health, Finland		Date 28 April 2006	
Authors Liisa Heinämäki		Type of publication Reports	
		Commissioned by Ministry of Social Affairs and Health	
		Date of appointing the organ 1.1.2004	
Title of publication Greater Emphasis on Early Support in Early Childhood Education and Care. Description of the VarTu Project 2004 – 2005			
Summary <p>The Research and Development Centre for Welfare and Health (STAKES) has developed work practices in early childhood education and care (ECEC) as part of the Development Project for Social Welfare, run by the Ministry of Social Affairs and Health. STAKES' development work focussed on early support and parental participation. For the task, a project on early support ('VarTu') was implemented in 2004–2005. VarTu gathered, developed and modelled work practices in ECEC, with the aim of giving a greater emphasis on early support and parental participation. The focus was on developing the work community by improving its basic skills and general knowledge about the child's need for support and ways of providing support. Early support was looked at from the viewpoints of daily activities, the pedagogical management of ECEC and the functioning of the service delivery system. VarTu also formulated (16) themes for developing work practices. With their introductory parts and documentation, the themes can be used as a discussion framework. This kind of development work supports the community's own development process and encourages the application of the philosophy of early support and the consideration of its requirements and possibilities within the community. In this way, the community's development needs and the required development measures can be identified.</p> <p>The development themes were compiled into a publication on the use of a development menu as a tool in early support for children (Varhaista tukea lapselle - työväliseenä kehittämisvalikko, Heinämäki 2005, STAKES: Handbooks 62). The development menu contains a brief introductory part that describes the philosophy and conceptualisation of early support, developed during the VarTu project. The development themes are presented in the form of a menu, which allows each work community to pick out the themes that seem topical and important.</p> <p>The development menu was built, tested and worked on in co-operation with a wide range of actors, the most important including the persons responsible for ECEC at the Centres of Excellence on Social Welfare, a network of regional development projects, and pilot areas and pilot projects assigned for the VarTu project. In addition, the project worked in co-operation with a number of individual actors and staff groups. The project showed that ECEC professionals consider it to be urgent and necessary to analyse early support as an approach between special and mainstream approaches and that daily work practices need to be developed further. Another important interpretation that the project helped formulate was to see early support as an integral part of the definition and reinforcement of the basic task and the development of preventive tools.</p>			
Key words Special education, special support, early support, early intervention, children, child day care, early childhood education and care			
Other information www.stm.fi/english			
Title and number of series Reports of the Ministry of Social Affairs and Health 2006:26		ISSN 1236-2115	ISBN 952-00-2041-1 (print) 952-00-2042-X (PDF)
Number of pages 25	Language Finnish	Price 10,80 €	Publicity Public
Orders Helsinki University Press PO Box 4 (Vuorikatu 3 A) FI-00014 HELSINKI UNIVERSITY, FINLAND books@yliopistopaino.fi		Financier Ministry of Social Affairs and Health	

Sisällys

1	Hankkeen tausta ja tavoitteet	11
2	VarTu -hankkeen toimintatapa ja yhteistyötahot	12
2.1	Varhaisen tuen sisällön kehittäminen.....	12
2.2	Palaute työstämisyvaiheessa.....	13
2.3	Pilotit varhaisen tuen kehittämisessä.....	14
2.4	Yhteistyö sosiaalialan osaamiskeskusten varhaiskasvatusvastaavien kanssa ..	15
2.5	Hankeverkosto.....	15
2.6	Yhteistyö Espoon erityisopetuksen kanssa.....	16
2.7	Moniammatillisen osaamisen opintokokonaisuus.....	16
2.8	Seminaarit, julkaisut, kontaktit.....	17
2.9	Koulutukset	17
2.10	Hankkeen talous	17
3	VarTu -hankkeen tuotokset	18
3.1	Varhaisen tuen sisällöllinen määrittely	18
3.2	Työkäytänteiden kehittäminen	18
3.3	Koulutus	19
3.4	Työyhteisön kehittämiseen uusi työtapa	20
4	Jatkossa.....	21
	Lähteet ja lisätietoa	22

Varhaisen tuen vahvistaminen varhaiskasvatuksessa

1 Hankkeen tausta ja tavoitteet

Lasten ja perheiden lisääntyvä tuen tarve ja erityisen tuen järjestämisen puutteet ovat nousseet varhaiskasvatuksessa keskeiseksi kehittämiskohdaksi useissa kansallisissa asiakirjoissa ja mm. sosiaalialan kehittämishankkeessa. Myös sosiaalialan osaamiskeskustoissa painopisteen alueeksi on usein mainittu erityispäivähoidon kehittäminen.

Stakesissa on kehitetty varhaista puuttumista (VarPu-hanke) ja varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (Stakes, 2003) on painotettu varhaisen tuen järjestämistä sitä tarvitseville lapsille. Erityispäivähoidon kehittämishanke EriNetin (2002 - 2003) ja syrjäytymisuhan alaisten lasten ja nuorten palveluiden kehittämiseen tarkoitetun valtionosuuden myötä käynnistyneiden kuntahankkeiden myötä on tullut esiin tarve kehittää varhaiskasvatuksen työikäntöjä ennaltaehkäisyyn ja varhaisen tuen suuntaan. Keskeisiksi kehittämistarpeiksi on noussut erityispalveluiden kehittämisen rinnalle varhaiskasvatuksen tukitoimien kehittäminen: päivittäiseen toimintaan ja lapsen arkeen sisältyvän tuen mahdollisuuksien tunnistaminen ja tukitoimien vahvistaminen.

Sosiaalialan kehittämishankkeen osahankkeena 2004 - 2005 toteutetun VarTu-hankkeen tehtäväksi asetettiin varhaisen tuen menetelmien ja ohjauksen vakiinnuttaminen työtavaksi varhaiskasvatuksessa. VarTu-hanke toimi mallintamalla toimintaperustaisia, lapsen päivittäiseen toimintaan liittyviä työkäytänteitä ja kehittämällä edelleen käytännössä hyväksi nähtyjä toimintamalleja.

Projekti ei pyrkinyt kehittämään uusia pedagogisia menetelmiä tai kouluttamaan erityisosaajia, vaan hankkeen tavoitteena oli kehittää organisaatioiden toiminnan reflektiivistä tarkastelua ja työkäytäntöjen kehittämistä varhaisen tuen suuntaan. Keskeisenä kehittämisen kohteena oli varhaiskasvatuksen henkilöstön perusosaamisen ja pedagogisen johtajuuden vahvistaminen siten, että varhainen tukeminen ja vanhempien osallistuminen siihen muotoutuisivat osaksi työkäytäntöjä. Työkäytännöissä tarkasteltiin 1. toimintaa lapsiryhmässä lapsen kanssa, 2. työyhteisön arviointia ja kehittämistä tukea tarjoavaksi ja 3. organisaatioiden ja kuntien välistä yhteistyötä palvelujen tuottamisessa.

Projekti kohdentui varhaiskasvatuksen henkilöstöön, pääalueena päivähoitopalveluiden henkilöstö. Projektin toimintaympäristön muodostivat alueelliset verkostot ja hankkeet. Projektin keskeisiä yhteistoimintatahoja ovat sosiaalialan osaamiskeskukset ja erityispäivähoitoon kohdentuvien kuntahankkeiden muodostama Verkostojen Verkosto¹ (esim. syrjäytymisuhan alaisten lasten palvelujen kehittämishankkeet).

¹ Verkostojen Verkosto on alueellisten hankkeiden muodostama temaattinen verkosto. Hankkeita yhdistää lasten ja perheiden tukemisen tavoite. Rahoitustausta ja viitekehys vaihtelevat (esim. varhaiskasvatus, terveydenhuolto, lastensuojelu ja sosiaalityö).

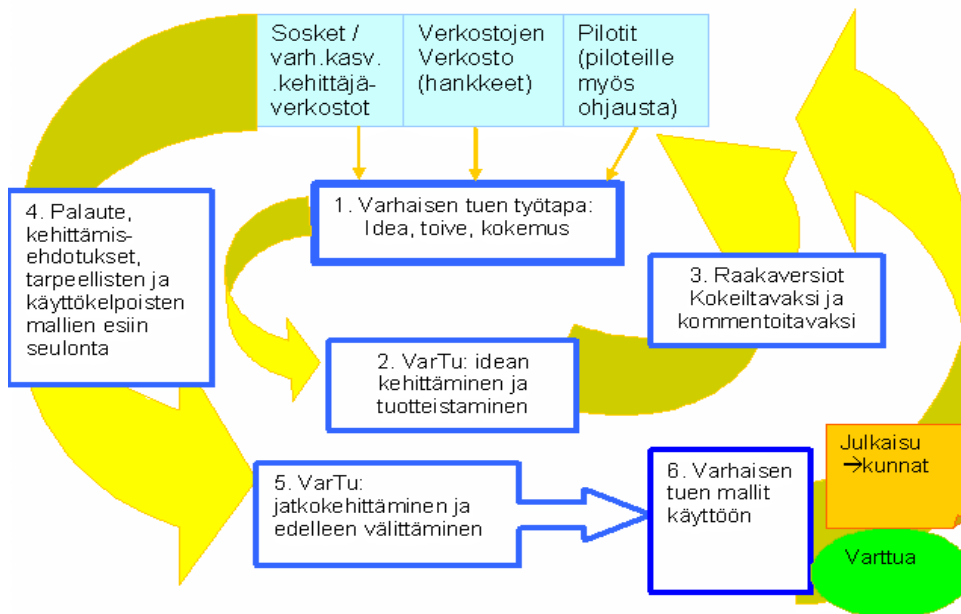
Tämän raportin luvussa 2 kuvataan toteutunutta toimintaa ja yhteistyön muotoja, ja luvussa 3 VarTu-hankkeen tuotoksia.

2 VarTu-hankkeen toimintatapa ja yhteistyötahot

VarTu-hankkeen toimintatavoista keskeisiä olivat varhaisen tuen työkäytäntöjen mallintaminen, pilottien ohjaus, yhteistyö sosiaalialan osaamiskeskusten kanssa sekä hankeverkoston rakentaminen ja ylläpito. Sisällöllisesti yhteistyö laajeni myös kouluverkkoon. Muuta toimintaa on ollut esim. yhteistyössä Jyväskylän yliopiston kanssa ja lukuisat kontaktit ja esitykset eri tilaisuuksissa. Hankkeen loppuvaiheessa toimintatavaksi muotoutui myös maksullisen koulutuksen toteuttaminen kehittämisvalikon käytöstä.

2.1 Varhaisen tuen sisällön kehittäminen

Kehittämisvalikon työstämisessä työmallina käytettiin ns. feedback-kehää (kuva 1). Kehässä lähtökohtana olivat kentältä eri yhteistyöverkostoista ja tapaamisista kootut varhaisen tuen kehittämisen ideat, toiveet ja tarpeet. Kevään 2004 aikana niitä mallinnettiin siirrettävään ja sovellettavaan muotoon, ja elokuussa 2004 käynnistyi kokeilu- ja palautevaihe.

Kuva 1. Feedback-kehä VarTu-hankkeessa. Hanke kokosi varhaisen tuen työtapoja ja muutostarpeita (vaihe 1), niiden pohjalta kehitettiin työkäytäntöjen kehittämismallinnus (vaihe 2) ja ensimmäiset raakaversiot jaettiin kokeilukäyttöön (vaihe 3). Palautteen perusteella kehittämisteemoja kehitettiin (vaihe 4) ja jatkuvan palautteen myötä työstettiin edelleen välitettäväksi (vaihe 5) ja käyttöön otettavaksi julkaisuna kuntiin (vaihe 6).

Kehittämivalikon raakaluonnoksia jaettiin kokeiltavaksi pilottien työkokouksissa ja sosiaalialan osaamiskeskusten varhaiskasvatusvastaavien harkinnan mukaan heidän alueellaan. Lisäksi järjestettiin kokeiluvaiheen käynnistymistä tukevia koulutuksia Helsingissä, Jyväskylässä ja Oulussa. Koulutuksiin osallistui yhteensä 150 henkilöä. Lisäksi valikkoa pyysivät kokeiltavaksi eri tahot, esim. yksittäiset varhaiskasvattajat ja kehittämisprosessien vetäjät. Tätä satunnaista kokeiluun jakoa tehtiin runsaasti, edellytyksenä kokeiluversion saamiselle oli sitoutuminen palautteen antamiseen. Lisäksi kokeiluversion esiteltiin erilaisissa seminaareissa, työkokouksissa ym. eri puolilla Suomea.

Sisällöllisesti palautetta haettiin ensi sijassa käytännön kentän toimijoilta, mutta myös alan tutkijoilta ja kehittäjiltä. Esimerkiksi sisällöllisesti kehittämisvalikon tematiikkaan liittyvän Varhaisen oppimaan ohjaamisen (Varsu) -aineiston kehittäjä ja tutkija, KT Päivi Kovanen kommentoi aineistoa. Lisäksi kehittämisvalikko -mallinnusta arvioitiin yhdessä eri alojen asiantuntijoiden ja kehittäjien kanssa. Näistä Stakesin Varhainen puuttuminen -hankkeen sekä Toimiva perhe & lapsi -hankkeen kanssa todettiin toiminta-alueiden rinnakkaisuus ja jäsenettiin yhteistyön hyötyjä. Näistä mainituista aineistoista ja hankkeista liitettiin VarTun kehittämisvalikkoon lyhyt esittely. Lisäksi useat Stakesin palveluiden laadun kehittämisen asiantuntijat kommentoivat kehittämisvalikon mallinnuksen toteutusta ja/tai omien asiantuntijuusalueidensa näkökulmia kehittämisvalikossa. Sosiaali- ja terveysministeriön Lastensuojelun kehittämishankkeen asiantuntijat toimivat myös sisällön kommentoijina.

2.2 Palaute työstämisyvaiheessa

Käytännön toimijoilta palautetta valikosta tuli runsaasti. Koulutuksiin osallistujilta koottiin välitön palaute, ja lisäksi sähköpostitse palautetta tuli 104 henkilöltä. Näiden lisäksi palautetta antoivat erilaiset henkilöstöryhmät tapaamisissa ja työkokouksissa. Palautteen pohjalta raakaluonnosta muokattiin jatkuvasti ja uusia versioita annettiin kokeiluun syyskuussa ja joulukuussa 2004. Keväällä 2005 saatua palautetta analysoitiin systemaattisemmin, ja lopullinen versio työstettiin syksyllä 2005. Alkuperäisessä valikossa kehittämisteemoja oli kahdeksan, palautteen ja työstämisen jälkeen teemoja on kuusitoista. Palaute ohjasi kehittämisvalikon sisältöä ja ilmaisutapoja, muotoja ja ohjeistusta. Palautteen perusteella myös laadittiin kehittämisvalikkoon dokumentointipohjia.

Käytännön toimijoiden palautteen perusteella kiinnostavimmiksi ja ajankohtaisimmiksi kehittämisteemoiksi nousivat vahvasti päivittäiseen toimintaan ja yhteisön sisäiseen kehittämiseen kytkeytyvät teemat. Päivittäisten työkäytäntöjen arviointi, päivähoidon perusprosessien kehittäminen ja avustajien toiminnan kehittäminen nousivat hyvin suosituiksi sekä kiinnostavuudeltaan että kokeiluprosessien määrässä. Myös ensimmäisen yhteydenoton erityistyöntekijään ohjaaminen kehittämisteeman tarjoamalla mallinnuksella oli erittäin suosittu kunnissa, joissa oli erityislastentarhanopettaja. Kaikki muutkin kehittämisvalikkoon sisältyvät teemat saivat paljon mainintoja tarpeellisuudesta ja hyödyllisyydestä, mutta palaute osoitti selkeästi ajankohtaisimman kehittämistarpeen kohdistuvan päivittäiseen, kasvattajayhteisön sisäiseen toimintaan.

Palautteiden kautta kehittämisvalikossa lisääntyi erityisesti eri toimijatahojen yhteistyön kehittäminen. Kokeiluvaiheen pilottitapaamisissa, koulutuksissa ja muissa tilaisuuksissa keskustelu päivittäisen toiminnan kehittämisestä nosti aina esille varhaisen tuen mah-

dollisuudet yhteistyössä muiden toimijatahojen kanssa. Perhetyön näkökulman selkeyttäminen kasvattajien kielenkäytössä ja osaamisessa, lastensuojelun ja päivähoidon yhteistyön määrittely, peruspalveluina lasten neuvolan ja päivähoidon yhteistyön kehittäminen eri tahoilla sekä yleisemmin moniammatillisen yhteistyön kehittäminen nähtiin tärkeänä ulottuvuutena. Näitä teemoja kehiteltiin laajassa yhteistyössä ja vaikka kokeiluvaiheen prosessit eivät liittyneet niihin yhtä usein kuin päivittäisiin työkäytäntöihin kohdentuviin teemoihin, herättivät ne paljon mielenkiintoa ja niitä arvioitiin käytettävän tulevaisuudessa paljonkin.

Palautteissa arvioitiin myös kehittämisteemojen käytännöllisyyttä ja toimivuutta. Tämän palautteen perusteella teemoihin liitettiin dokumentointia tukevat dokumentointipohjien perusmallit. Lisäksi palaute ohjasi kehittämisvalikon ohjeistuksen laatimista.

Kehittämisteemojen työstämisen yhteydessä eri keskusteluissa ja työkokouksissa rakentui myös kehittämisvalikon teoreettinen osuus, jota palautteen ohjaamana käsitellään julkaisussa hyvin tiiviissä muodossa.

2.3 Pilotit varhaisen tuen kehittämisessä

Kehittämisvalikon työstämiseen VarTu-hankkeelle nimettiin myös pilottialueita ja -hankkeita. Pilotit valittiin siten, että ne edustivat erilaisia lähestymistapoja varhaiseen tukeen. Piloteilla oli omia kehittämisprosessejaan, joiden yhteydessä ne käyttivät omaan toimintaansa soveltaen VarTun tuottamia kehittämisteemoja. Osa piloteista oli enemmän mukana kehittämisteemoja muodostettaessa, osan toiminta painottui valmistuvien teemojen kokeilussa. Lisäksi pilottien kokemuksista ja toimintatavoista etsittiin valmistuvien kehittämisteemojen levittämisen ja juurruttamisen suunnittelua tukevia kokemuksia.

Pilottialueille tehtiin ohjaus- ja seurantakäyntejä pilotin omaa toimintaa ja odotuksia mukaillen. Pilottien ja kautta erilaisten kuntien ja käytännön näkökulmat saatiin palautteissa esiin. Pilotit olivat Vaasan kaupungin erityispäivähoito (näkökulmana erityisen tuen organisointi ja kiertävän erityislastentarhanopettajan työmallinnukset), Päijät-Hämeen ja Satakunnan sosiaalialan osaamiskeskus Pikassoksen alueen varhaiskasvatuksen kehittämisryhmät (uuden työskentelytavan levittäminen verkostossa), Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen Posken Oulun ja Lapin läänit kattava Syke-hanke (systemaattinen verkostotyö kokeiluvaiheen tukena), Lapin läänin varhaiserityiskasvatuksen kehittämisohjelma Mervaka (perhepäivähoitajien koulutus), Mikkelin seudun Varhainen puuttuminen ja vanhemmuuden tukeminen –hanke (varhaisen tuen työkäytäntöjen kokoaminen), Jyväskylän seudun Verkostoituva erityispäivähoito-hanke (kokemukset henkilöstön koulutuksesta). Pilottien kautta mukaan tuli yhteensä 170 kuntaa (Vaasa, Pikassos 77 kuntaa, Posken hankkeissa 71 kuntaa, Mikkelin seudun hankkeessa 8 kuntaa ja Jyväskylän hankkeessa 14 kuntaa.)

Yhteenvedon pilottien kokemuksista voidaan todeta, että VarTun kehittämisvalikon kaltainen työyhteisön kehittämisen mallinnus on toimiva tapa viedä uutta sisällöllistä materiaalia käytännön työntekijöille. Uuden mallinnuksen ja sisällön viemistä tehostaa kuitenkin huomattavasti systemaattinen eteneminen, jota esimerkiksi Vaasan kaupungin erityispäivähoidossa käytettiin. VarTun kehittämisvalikkoa voitiin myös hyvin hyödyntää systemaattisissa verkostoissa, kuten Syke-hankkeen seudullisissa verkostoissa ja

Pikassoksen maakunnallisissa asiantuntijaryhmissä. Keski-Suomen verkostoituvan erityispäivähoidon koulutuksia toteutettiin kehittämisteemojen jäsentämien kokonaisuuksien tuella. Monien pilottihankkeiden omat kehittämisprosessit johtivat samantapaisiin teemoihin ja työtapoihin, joita kehittämisvalikko työsti, mikä auttoi arvioimaan kehittämisvalikon käyttökelpoisuutta.

VarTun mallinnuksessa menetelmän omaksuminen ei vaadi erillistä koulutusta, mutta pilottien kokemusten perusteella työtavan vieminen käytännön työhön tapahtuu tehokkaimmin organisoidussa yhteistyössä. Samalla yhteistyöverkosto saa sisällöllistä vahvuutta ja vaikuttamisen mahdollisuuksia. Pilottien kokemukset osoittivat myös, että kehittämisteemojen tuominen käyttöön valikon muodossa mahdollistaa soveltavan käytön oman kehittämisprosessin osana.

2.4 Yhteistyö sosiaalialan osaamiskeskusten varhaiskasvatusvastaavien kanssa

Sosiaalialan osaamiskeskukset² olivat VarTu-hankkeessa merkittävässä roolissa. Yhteydet kuntien päivähoiton henkilöstöön rakentuivat sosiaalialan osaamiskeskusten verkostojen kautta. Varhaiskasvatusvastaavat tiedottivat alueellaan VarTu-hankkeen kehittämisvalikon kokeilumahdollisuudesta ja kokeiluun liittyvistä koulutuksista syksyllä 2004.

Syksyllä 2004 toteutettiin myös alueellisten, varhaiseen tukeen liittyvien hankkeiden tapaamiset sosiaalialan osaamiskeskusten alueella ja yhteistyössä niiden kanssa.

Sosiaalialan osaamiskeskusten kanssa yhteistyössä käsiteltiin myös varhaisen tuen kehittämisvalikkoa työstettäessä esiin nousseita sisältöalueita. Keski-Suomen ja Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskusten kanssa mallinnettiin ja toteutettiin ns. 'Avustajien iltapäivät' eli työkokoukset päivähoiton erityisavustajille ja heidän työpareilleen. Tilaisuudet kokosivat yhteensä 160 henkilöä. Kanta-Hämeen ja Satakunnan osaamiskeskusten sekä Hattulan ja Hämeenlinnan alueellisen Perhetyö päivähoitossa - hankkeen kanssa toteutettiin 13.4.2005 Hämeenlinnassa valtakunnallinen '*Päivähoito ja perhetyö ne yhteen soppii*' -seminaari, joka suuren kysynnän vuoksi uusittiin 13.10.2005. Seminaareihin osallistui yhteensä 320 henkilöä.

2.5 Hankeverkosto

Lasten ja perheiden tukemiseen kohdentuvien alueellisten hankkeiden Verkostojen Verkosto koottiin syksyllä 2003, kun syrjäytymisuhan alaisten lasten ja nuorten palveluihin

² Sosiaalialan osaamiskeskukset Etelä-Suomi: ESO (Socca, Verso ja Sosiaalitaito); Itä-Suomi: ISO; Kaakkois-Suomi: Socom; Keski-Suomi: Koske; Pohjanmaa: SonetBotnia; Pohjois-Suomi: Poske; Kanta-Häme ja Satakunta: Pikassos oy; Varsinais-Suomi: Vasso; ruotsinkielisten kuntien: Kompetetcentret . ks. tarkemmin www.stm.fi

suunnattiin erillistä valtionavustusta, yhtenä painopistealueena erityispäivähoito. Verkostoon on jatkuvasti liittynyt uusia hankkeita; osa hankkeista on jo päättynyt.

Hankeverkoston toiminta käynnistyi syksyllä 2003 EriNet-hankkeen järjestämällä Starttiseminaarilla, jossa teemana oli sisällöllinen verkottuminen ja projektikoulutus. Hankeverkoston kautta on tiedotettu VarTu-hankkeen koulutuksista ja tarjottu mahdollisuutta osallistua kokeiluvaiheeseen. Syksyllä 2004 järjestettiin VarTu-hankkeen työnä alueellinen tapaamiskierros, joihin sosiaalialan osaamiskeskukset kokosivat alueeltaan temaatteisesti yhteen liittyvät lasten ja perheiden tukemiseen tähtäävät hankkeet. Tapaamisissa keskusteltiin alan kehittämisteemoista ja -tarpeista, ja VarTu-hankkeen kehittämisvalikon kokeiluvaihetta esiteltiin. Hankkeiden yhteisenä teemana käsiteltiin hankkeen arvioinnin kysymyksiä.

Syksyllä 2005 VarTu-hanke järjesti Stakesissa Helsingissä hankkeiden työseminaarin jonka yhteydessä koostettiin hankekuulumiset. Hankekuulumiset 35 hankkeesta koottiin tiiviisti siten, että hankkeiden keskeiset tavoitteet, toimintatavat ja kokemukset saatiin esille. Koosteesta käy ilmi, että lasten ja perheiden varhaisen tuen kehittämistä tehdään hyvin samantapaisilla periaatteilla ja toimintamuodoilla huolimatta siitä, että hankkeiden lähtökohdat ovat eri sektoreiden ja eri rahoituslähteiden kautta muotoutuneita. Hankkeiden tyypillisiä toimintatapoja ovat moniammatillisten tiimien työn kehittäminen hankekunnissa ja seudullisesti, vanhemmille suunnattujen palveluiden monipuolistaminen, erilaiset vertaisryhmät ja henkilöstön koulutukset. Yhteys VarTun mallintamiin kehittämisteemoihin on ilmeinen, vaikka kontekstit vaihtelevat.

Hankeverkosto jatkaa valtakunnallisia, temaattisia kokoontumisia yhteistyössä sosiaalialan osaamiskeskusten varhaiskasvatusvastaavien kanssa.

2.6 Yhteistyö Espoon erityisopetuksen kanssa

Varhaiskasvatuksen ja opetustoimen yhteistyön myötä varhaisen tuen temaattinen ajattelu ja kehittämisvalikon kokeiluversio herätti myös perusopetuksen henkilöstön kiinnostusta Espoossa. Espoon Erilainen oppija -hankkeeseen osallistuvan henkilöstön kanssa käynnistettiin keväällä 2005 kehittämisvalikon työstäminen koulukontekstiin. Tähän yhteistyöhön kuului systemaattinen työstämisprosessi, jossa erityisopetuksen henkilöstö työsti omia kehittämisprosessejaan varhaisen tuen tematiikasta, ja VarTun projektipäällikkö vastasi kehittämisvalikon työstämisestä. Joulukuussa 2005 käytössä oli ensimmäinen raakaluonnos kokeiluvaiheeseen. Työstämistä jatketaan ja koulukontekstin kehittämisvalikon julkaisusta neuvotellaan Opetusministeriön kanssa.

2.7 Moniammatillisen osaamisen opintokokonaisuus

Yhteistyössä Jyväskylän Avoimen yliopiston kanssa on työstyetty uutta opintokokonaisuutta yhteiskunnallisen tiedekunnan alaisuuteen. Tavoitteena on Avoimen yliopiston koulutustarjontaan saatava kokonaisuus, jota eri alojen ammattilaiset voivat käyttää ammattitaitonsa tueksi, ja jota eri alojen perustutkinto-opiskelijat voivat käyttää sivuaineopintoihin.

2.8 Seminaarit, julkaisut, kontaktit

VarTu on osallistunut ja esittäytynyt lukuisissa kotimaisissa seminaareissa, esim. lääninhallitusten ja sosiaalialan osaamiskeskusten tilaisuuksissa, sosiaalialan kehittämishankkeeseen kuuluvan Perhepäivähoidon ohjauksen kehittämishanke PERHOn seminaareissa ja julkaisussa, valtakunnallisen kotihoidon toimikunnan kokouksessa sekä Eduskunnan Naisverkoston Perhepalveluseminaarissa ja -julkaisussa. Münchenin kansainvälisessä Early Inclusion -konferenssissa maaliskuussa 2005 varhaisen tuen ajattelua ja VarTun työyhteisön kehittämismallia esiteltiin kutsuttuna luennoitsijana. Projektipäällikkö osallistui Jyväskylän Kasvatuksen ja opetuksen kesäkongressiin kansainväliseen kongressiin elokuussa 2005, ja Varhainen tuki on yhtenä seminaarina esillä vuoden 2006 kesäkongressissa.

VarTun projektipäällikkö on lisäksi osallistunut ohjausryhmätyöskentelyyn mm. seuraavissa hankkeissa: Opetushallituksen Lukineuvola -hanke, Vammaisten lasten ja nuorten säätien Kiikku-hanke (vammaisten lasten ja heidän vanhempiansa varhainen tukeminen ja vuorovaikutus -koulutusmallin levittäminen), Satakunnan lastensuojelun kehittämissyksikön ohjausryhmä.

2.9 Koulutukset

Syksyllä 2005 oli tietoisuus Varhaisen tuen temaattisista sisällöistä jo laajalti tunnettua, koska kokeiluvaihe oli laajentunut kiinnostuksen myötä ennakoituakin laajemmaksi. Tällöin alkoi olla kysyntää koulutuksesta varhaisen tuen tematiikan alueelta. Koulutuskysynnän hallitsemiseksi muodostettiin kaksi vaihtoehtoista maksullista koulutuspakettia, joita voidaan toteuttaa yksittäisissä kunnissa, sosiaalialan osaamiskeskusten verkostoissa tai hankkeiden koulutuksissa. Koulutuksia toteutettiin jo syksyllä 2005, vaikka pääosin tarkoitus oli kehittää koulutusmallinnus varhaisen tuen juurruttamisen ja levittämisen välineeksi. Koulutuksista tarkemmin tämän raportin osassa II, VarTun tuotoksen kuvauksen yhteydessä.

2.10 Hankkeen talous

Hanke rahoitettiin sosiaalialan kansallisesta kehittämishankkeesta. Pääkustannus muodostui projektipäällikön palkkauksesta. Toimintamenoissa VarTun pilottien ohjauksesta ja koulutusten sekä hankeverkoston tapaamisesta aiheutuvat kulut olivat merkittävimpiä menoeriä. Sosiaalialan osaamiskeskusten, muiden kuin pilottialueiden ja -hankkeiden sekä lääninhallitusten kanssa yhteistyötä tehtiin yhteisrahoituksen periaatteella. Maksullisen koulutuksen tuotoilla hankittiin koulutuksessa tarvittavaa av-välineistöä ja kustannettiin kehittämissalikon jakelua sen työstämiseen osallistuneiden yhteistyötahojen kanssa.

3 VarTu-hankkeen tuotokset

VarTu-hankkeen tuotoksista voidaan erottaa varhaisen tuen *sisällön määrittely*, työkäytäntöjen kehittämisen *mallinnus*, *koulutusten* mallintaminen sekä *uuden työtavan* kehittäminen työyhteisön kehittämiseen.

3.1 Varhaisen tuen sisällöllinen määrittely

Varhainen tuki ennaltaehkäisyä ja osana perustehtävää ja -osaamista on muodostanut uuden lähestymistavan varhaiskasvatukseen. Käytännön työkentällä on koettu ristiriitaisuutta erityispäivähoidon rakenteiden ja lapsiryhmän päivittäisten tarpeiden yhteen soveltamisessa. Samaan aikaan on lääketieteellisin perustein tehty lapsen tuen tarpeen määrittely käynyt riittämättömäksi, ja haasteet ovat suuntautuneet kasvatuksellisen tuen kehittämiseen ja tarjoamiseen. Varhaisen tuen määrittelyä on tuotettu hankkeen aikana erilaisissa yhteistyöverkoston tapaamisissa.

Varhaisen tuen sisältö lähtee *early intervention* - käsitteestä, joka on yleisesti suomennettu termillä *varhainen puuttuminen*. Varhainen puuttuminen on suomalaisessa varhaiskasvatuksessa usein nähty painottuneena tuen tarpeen tunnistamisen ja puheeksiottamisen prosesseina, ja vähemmälle huomiolle on jäänyt toiminnan muutos puheeksiottamisen jälkeen. Kasvatuksellisen tuen määrittelemistä ja tuen käytäntöjen sanoittamista -hiljaisen tiedon tunnistamista - ei juuri ole tehty. Hankkeen aikana on tehty tätä sisällöllistä tunnistamista ja sanoitusta.

Hankkeen aikana muotoutui myös uusia lähestymistapoja lapsen tukemiseen. Varhainen tuki määrittyi palvelujärjestelmässä perustoiminnan ja perusosaamisen alueelle. Hankkeen aikana otettiin myös uudella tavalla haltuun erityisen ja tavallisen välimaastoon aiemmin epämääräiseksi jääneen huolen ja tuen alueen. Perustehtävän arvioiminen ennaltaehkäisyä ja varhaisen tuen näkökulmasta on lähestymistapa, jonka tarpeellisuus on hankkeen aikana korostunut. Samalla on muotoutunut varhaisen tuen toiminnallinen alue päivähoidon palvelujärjestelmässä. Tällainen toiminta-alueen ja käsitteen määrittely käytännön tarpeista lähtien on mahdollistunut VarTu-hankkeessa, jossa vuorovaikutus käytännön toimijoiden, tutkimuksen ja kehittämisen on ollut vahvaa. Myös paneutuminen tiettyyn tematiikkaan perinteisten palvelumuotojen sijaan antoi aineksia ja aikaa uudelle ajattelulle.

Laajemmin tätä varhaisen tuen käsitteen määrittelyä esitellään hankkeen julkaisussa³.

3.2 Työkäytäntöjen kehittäminen

Varhaisen tuen työkäytäntöjen kehittämistä työstettiin monipuolisesti yhteistyöverkoston kanssa vuorovaikutteisessa, palautteeseen perustuvassa *feedback -kehän* prosessissa. Kentän tarpeista, kokemuksista ja ideoista mallinnetut työkäytännöt, *kehittämistee-*

³ Heinämäki, L. 2005. Varhaista tukea lapselle - työvälineenä kehittämisvalikko. Stakes, oppaita 62.

mat, koottiin ns. kehittämisvalikoksi. Huomion kiinnittäminen työkäytänteisiin avasi lapsen tukemiseen uuden näkökulman. Varhaiskasvatuksessa tuesta puhuttaessa huomio on usein kiinnittynyt lapseen, lapsen kehitykseen ja sen ongelmiin, sekä lapsen toiminnan muuttamiseen. VarTu-hankkeessa varhaisen tuen työkäytäntöinä on tunnistettu ja määritelty kuitenkin ensi sijassa kasvattajayhteisön toiminnan erilaisia piirteitä ja ominaisuuksia.

Perinteisesti esimerkiksi erityisen tuen koulutus varhaiskasvatushenkilöstölle on kohdistunut tietyn oireyhtymän tai ongelmaryhmän tunnistamiseen, kuntoutuksen muotoihin jne. Tämä on tärkeää osaamista, mutta sen taustaksi yhteisöllä tulee olla lapsen tukemisen perusosaamista. Keskeisellä sijalla VarTun työkäytäntöjen kehittämisessä onkin kasvattajayhteisön perusosaamisen vahvistaminen ja yleisen tietouden lisääminen lapsen tuen tarpeista ja tukemisen tavoista niin, että yksilölliset tuen tarpeet voidaan yhteisön liikaa kuormittumatta liittää päivittäiseen toimintaan. Tämä lähestymistapa myös tukee lapsen erityisyyden näkemistä osaltaan ympäristön tuottamana, ei lapseen faktisesti liittyvänä määrittelynä.

VarTussa työkäytäntöjen kehittäminen kohdennettiin nimenomaisesti pedagogiseen toimintaan. Varhaiskasvatushenkilöstön kokemuksena on tunnistettu se, että somaattisesti vammaisten (esim. cp-vamma, kehitysvamma, aistivamma) lasten kohdalla henkilöstö kokee saavansa tukea lapsen kuntoutustiimiltä, -ohjaajalta tms. Enemmän vastuuta ja huolta käytännön ratkaisuista henkilöstö kokee silloin, kun lapsen tuen tarve liittyy ensi sijassa sosiaaliin ja pedagogisiin tarpeisiin. Varhaiskasvatuksessa kaivataan lisää tietoutta ja rohkeutta vastuunottoon nimenomaan näissä ratkaisuissa. VarTun työkäytäntöjen kehittämismallinnukset tarjoavatkin pedagogiselle johtajuudelle käytännöllisen tuki- ja työvälineen.

3.3 Koulutus

Suuri kiinnostus ja kysyntä aiheuttivat sen, että hankesuunnitelmasta poiketen jo VarTu-hankkeen aikana mallinnettiin kehittämisvalikon käyttöä tukevat koulutusmallit. Koulutus ei ole edellytyksenä kehittämisvalikon käyttöön, mutta se tukee varhaisen tuen ajattelua ja valikon käyttöönottoa.

VarTun sisällöt ja käyttötavan sekä kuntien koulutuskäytännöt huomioon ottaen koulutuksesta laadittiin kaksi eri vaihtoehtoa: *Varhaisen tuen kehittämispäivä* ja *Intensiivipäivä*.

Kehittämispäivä on koko henkilöstölle suunnattu 4 luentotunnin tilaisuus, joka voidaan toteuttaa laajallekin joukolle esim. aamupäivän tai iltapäivän aikana. Kehittämispäivä ei edellytä lapsen erityisen tuen menetelmien tai järjestelmän ennalta tuntemista.

Koko päivän *intensiivikoulutus* on suunnattu erityiseen tukeen perehtyneille / kehittämisvalikkoa työyhteisössään edelleen välittävälle henkilöstölle, ja sen osallistujamäärä on rajattu intensiivisen työskentelyn mahdollistamiseksi. Intensiivipäivä perustuu vahvasti osallistujien omaan pohdintaan ja työstämiseen.

Koulutuksia tarjotaan kunnille, sosiaalialan osaamiskeskuksille ja kehittämishankkeille maksullisena koulutuksena. Koulutukset siirretään jatkossa Jyväskylän yliopiston Täydennyskoulutuskeskuksen toteuttamaksi yhteistyössä Stakesin Jyväskylän alueyksikön kanssa.

3.4 Työyhteisön kehittämiseen uusi työtapa

VarTu-hankkeen prosessissa on tuotettu uusi tapa työkäytänteiden kehittämiseen. Dialogiin ja itsereflektioon perustuva metodi on sovellettavissa erilaisiin työyhteisöihin, palvelujärjestelmän prosesseihin ja työkäytänteisiin.

Työkäytänteiden kehittäminen on haasteellista, koska tieto ei välttämättä muutu toiminnaksi, kuten usein on oletettu. Tietämisestä toiminnan muutokseksi eteneminen edellyttää yksilö- ja yhteisötasolla pohdintaa, sovellusta ja hyväksyntää. Työyhteisöissä kehittämisprosessit edellyttävät arojen, käsitteiden ja sovellusten tarkastelua kehittämisen kohteena olevasta teemasta. Prosessin kohdentamiseksi aiheeseen täytyy etukäteen paneutua. Käytännössä työyhteisöissä koetaan usein kiirettä ja yhteisen ajan puutetta, eikä tehokkaita kehittämisprosesseja ole helppo käynnistää. Tästä lähtökohdasta VarTun työkäytäntöjen kehittämismallinnusta lähdettiin työstämään.

Varhaisen tuen kehittämisvalikossa tavoitteena on ollut tuottaa helposti käyttöön otettavia, erilaisiin ympäristöihin sovellettavia kehittämisen mallinnuksia. Muodoksi valittiin teemoiteltu keskustelu, joka etenee ohjatusti yhteisesti perehdyttävästä lyhyestä johdannosta yhteiseen käsitteen määrittelyyn, omaan työyhteisöön soveltamiseen sekä sitä kautta omien työkäytäntöjen arviointiin ja kehittämistarpeiden tunnistamiseen. Tämän prosessin tueksi laadittiin ajankohtaisista kehittämisteemoista keskustelurunko, johon kuuluvat johdanto, keskustelu, kehittämistarpeen määrittely sekä jatkotoimien dokumentointi.

Kehittämisvalikossa olennaista on dialogi, ei tietojen kerääminen keskustelurungon kysymysten avulla. Dialogissa avataan yhteistä ymmärrystä käytännön toiminnasta. Lisäksi määritellään tavoitteita, tunnistetaan kehittämisen tarpeita ja opitaan kohdentamaan kehittämisen toimia tehokkaasti. Toinen keskeinen ajatus on itsereflektion kehittäminen. Oman toiminnan katsominen tietystä - tässä tapauksessa varhaisen tuen - näkökulmasta auttaa tunnistamaan tavoitteiden ja toiminnan ristiriitoja. Dialoginen paneutuminen omaan toimintaan auttaa näkemään, miltä oma toiminta kokonaisuuden kannalta vaikuttaa.

Palvelujärjestelmän tarkastelu yhteisessä dialogissa ja reflektiivisesti auttaa selkeyttämään omaa toimintaa ja roolia osana lasten ja perheiden palveluita. Tämä ajattelu avaa yhteistyön kehittämisen tarpeita ja auttaa näkemään yhteistyön ulottuvuuksia myös muiden näkökulmasta.

VarTu-hankkeen kokeiluvaiheen aikana koottu palaute kertoo, että tämántapainen jäsenneytn, mallinnetun keskustelun tuki yhteisön kehittämisprosesseille on merkittävä. Oman työn kehittäminen vaatii hieman ulkopuolista näkökulmaa, mutta tieto jää ulkoiseksi, ellei sitä sovelleta omaan työyhteisöön. Keskustelu on helppo käynnistää, kun se on mallinnettu, ja lähtökohtana on ulkopuolinen jäsenneyt. Omien näkemysten ja olosuhneiden liittäminen jäsenneykseen auttaa tunnistamaan omaa kehitysvaihetta.

4 Jatkossa

Varhaisen tuen kehittäminen jatkuu hankkeen päätyttyäkin. Kehittämishankkeiden julkaisu on lähetetty jokaiseen kuntaan, ja julkaisua voi hankkia lisää Stakesin julkaisumyynnistä. Koulutusten toteuttamiseen on varauduttu. Varhaisen tuen ajattelun ja käsitteiden omaksuminen työikäntiteiden kehittämisen perustaksi on osoittautunut varhaiskasvatuksen henkilöstölle luontevaksi oman työn pohdinnan jatkoksi.

Varhaista tukea lasten ja perheiden palveluissa tutkii ja kehittää jatkossa syksyllä 2005 perustettuun Stakesin Jyväskylän alueyksikköön erikoistutkijaksi siirtynyt VarTu-hankkeen projektipäällikkö. Aihealueeseen on paljon mielenkiintoa, ja erilaisia yhteistyöprojekteja varhaisen tuen tutkimuksen ja kehittämisen alueella on vireillä.

Kunnissa ja alueellisissa hankkeissa on ollut nähtävissä selkeinä kehityslinjoina ensinnäkin irtautuminen perinteisestä sektori- ja kohti-ilmioistä palveluiden määrittelyä. Toisaalta ollaan selkeästi myös etenemässä koko henkilöstön vastuunottoon lasten tuen tarpeesta ja tuen muodoista. Näissä kehityslinjoissa varhaisen tuen tutkimus ja kehittäminen on jatkossakin keskeisesti mukana.

Varhaisen tuen tematiikka heijastaa varhaiskasvatuksen muutosta erityisen tuen suhteen. Erityiset palvelut ja erityinen toiminta nähdään yhä monipuolisemmin osana perustoittoa. Yhä useammin kiinnitetään huomiota varhaiseen tukeen mieluummin kuin odottaessa vaikeutuneisiin tuen tarpeisiin. Tämä kehitys noudattelee kansainvälisesti erityispedagogiikassa nähtyjä kehityslinjoja sekä suomalaisen varhaiskasvatuksen asiakirjoissa määriteltäviä varhaiskasvatuksen linjauksia:

"lapsi saa tarvitsemansa erityisen tuen ja se järjestetään mahdollisimman pitkälle tavallisten kasvatustalvelujen yhteydessä"

(Varhaiskasvatuksen valtakunnalliset linjaukset 2002)

Lähteet ja lisätietoa

Heinämäki, L. Varhaista tukea lapselle - työväliseenä kehittämisvalikko. Stakes 2005, oppaita 62.

Heinämäki, L. Varhaiskasvatuksen näkökulma: varhaista tukea lapselle. Teoksessa Eduskunnan naiskansanedustajien verkosto (toim.) 2005: Perhepalvelut. Multiprint, Helsinki. 25-30.

Heinämäki, L. Varhaisen tuen mahdollisuudet perhepäivähoidossa. Teoksessa Sanna Parrila (toim.) Villistä valvottuun, valvotusta ohjattuun. Perhepäivähoidon ohjauksen historia ja nykytilan haasteet. Sosiaali- ja terveysministeriö, Julkaisuja 2005:4. 88 - 99.

Heinämäki, L. Making Inclusion True in Finland. Esitelmä. München 10.-11.3.2005; Early Childhood Inclusion -konferenssi, Münchenin yliopisto.

Heinämäki, L. 2005: esitelmä Varhaista tukea lapselle. Terve Sos, Turku.

Varhaiskasvatuksen valtakunnalliset linjaukset. Sosiaali- ja terveysministeriö 2002:9.

- 2006: 1 Anita Haataja, Maija-Liisa Järviö, Esko Mustonen. Talousarvion sukupuolivaikutusten arviointi. Pilottihanke sosiaali- ja terveysministeriön hallinnonalalta.
ISBN 952-00-1928-6 (nid.)
ISBN 952-00-1929-4 (PDF)
- 2 Sosiaali- ja terveysministeriön toimintasuunnitelma vuodelle 2006.
ISBN 952-00-1933-2 (nid.)
ISBN 952-00-1934-0 (PDF)
- 3 Sosiaali- ja terveysministeriön hallinnonalan tulossopimukset kaudelle 2004-2007. Tarkistusvuosi 2006.
ISBN 952-00-1937-5 (nid.)
ISBN 952-00-1938-3 (PDF)
- 4 Seppo Tuomola. Kansallisen terveyshankkeen piiriin kuuluvan hankerahoituksen vaikuttavuuden arviointi. (Ainoastaan verkossa www.stm.fi)
ISBN 952-00-1939-1 (PDF)
- 5 Ehkäisevää huumetyötä nuorten työpajoilla kehittävän hankkeen loppuraportti.
ISBN 952-00-1940-5 (nid.)
ISBN 952-00-1941-3 (PDF)
- 6 Rikoksista rangaistujen tuen tarve. Suositukset yhteistoiminnalle. Vankien jälkihuoltotyöryhmän raportti.
ISBN 952-00-1942-1 (nid.)
ISBN 952-00-1943-X (PDF)
- 7 Lasten tuetut ja valvotut tapaamiset.
ISBN 952-00-1944-8 (nid.)
ISBN 952-00-1945-6 (PDF)
- 8 Terveystieteiden tutkimuskeskuksen tutkimusryhmän periaatteet. Alueellisista ratkaisuista kansalliseen kokonaisuuteen.
ISBN 952-00-1948-0 (nid.)
ISBN 952-00-1949-9 (PDF)
- 9 Christel Lamberg-Allardt, Heli Viljakainen ja työryhmä. D-vitamiinitilanteen seurantatutkimus 2002-2004.
ISBN 952-00-1952-9 (PDF)
- 10 Päivähoitopaikkojen tilat ja turvallisuus. Helsingin ja Oulunsalon päivähoitohenkilökunnalle sekä lasten vanhemmille ja huoltajille suunnattujen kyselyjen tulokset. Toim. Airi Palosaari ja Olli Saarsalmi.
ISBN 952-00-1953-7 (nid.)
ISBN 952-00-1954-5 (PDF)
- 11 Kansallinen varautumissuunnitelma influenssapandemiaa varten. Kansallisen pandemiavarautumisen työryhmän ehdotus.
ISBN 952-00-1985-5 (nid.)
ISBN 952-00-1986-3 (PDF)

- 2006:12 Niilo Färkkilä. Sosiaali- ja terveydenhuollon maksupolitiikan ja maksujärjestelmän uudistaminen. Lausuntoyhteenveto toimikunnan mietinnöstä. (Ainoastaan verkossa www.stm.fi)
ISBN 952-00-1987-1 (PDF)
- 13 Kansallisen terveydenhuollon hankkeen seurantaraportti sosiaali- ja terveysministeriölle vuoden 2005 toiminnasta.
ISBN 952-00-1988-X (nid.)
ISBN 952-00-1989-8 (PDF)
- 14 Hallituksen tasa-arvo-ohjelman (2004-2007) seurantaraportti. Maaliskuu 2006. (Ainoastaan verkossa www.stm.fi)
ISBN 952-00-1960-X (PDF)
- 15 Ehdotus sosiaali- ja terveysministeriön hallinnon talousarvioehdotuksen rakenteen ja selvitysosien sisällön uudistamiseksi.
ISBN 952-00-2000-4 (nid.)
ISBN 952-00-2001-2 (PDF)
- 16 Niilo Färkkilä. Lasten päivähoidon tilannekatsaus. Syyskuu 2005.
ISBN 952-00-2002-0 (nid.)
ISBN 952-00-2003-9 (PDF)
- 17 Perhepäivähoidon kehittämishaasteita. Toim. Sanna Parrila.
ISBN 952-00-2008-X (nid.)
ISBN 952-00-2009-8 (PDF)
- 18 Terveydenhuollon varautumiskoulutuksen haasteita. Selvitys häiriötilanteiden ja poikkeusolojen koulutuksesta ammattikorkeakouluissa ja lääketieteellisissä tiedekunnissa.
ISBN 952-00-1962-6 (nid.)
ISBN 952-00-1963-4 (PDF)
- 19 Alkoholilolot EU-Suomessa. Kulutus, haitat ja politiikan kehys 1990-2005.
ISBN 952-00-2010-1 (nid.)
ISBN 952-00-2011-X (PDF)
- 20 Alkoholiförhållandena i EU-Finland. Konsumtion, skadeverkningar och policyramar 1990-2005.
ISBN 952-00-2012-8 (inh.)
ISBN 952-00-2013-6 (PDF)
- 21 Alcohol issues in Finland after Accession to the EU. Consumption, Harm and Policy Framework 1990-2005.
ISBN 952-00-2014-4 (print.)
ISBN 952-00-2015-2 (PDF)
- 22 Carita Lahti, Sini Jämsén, Saara Tarumo. Samapalkkaisuuteen palkkausjärjestelmämuutostuksien. Työn vaativuuden ja henkilön pätevyyden arviointi Suomessa.
ISBN 952-00-2016-0 (nid.)
ISBN 952-00-2017-9 (PDF)
- 23 Valtioneuvoston vammaispoliittisen selonteon tausta-aineisto.
ISBN 952-00-2020-9 (nid.)
ISBN 952-00-2021-7 (PDF)
- 24 Työurat pitenevät? Veto-ohjelman indikaattorit.
ISBN 952-00-2030-6 (nid.)
ISBN 952-00-2031-4 (PDF)
- 25 Lastensuojelulain kokonaisuudistustyöryhmän muistio.
ISBN 952-00-2032-2 (nid.)
ISBN 952-00-2033-0 (PDF)

- 26 Varhaisen tuen vahvistaminen varhaiskasvatuksessa. VarTu -hankekuvaus 2004-2005.
ISBN 952-00-2041-1 (nid.)
ISBN 952-00-2042-X (PDF)